

GÁL KELEMEN (1869–1945): BRASSAI SÁMUEL (1800–1897)

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Nyelvtanulás és nyelvtanítás

Brassai nyelvészeti működésének egyik oldala szorosan az iskolai nyelvtanulás és nyelvtanítás kérdéseivel foglalkozik.¹ Mikor tanár lett, az iskola a szellemi konzervatizmust, hogy ne mondjam: megmerevedés képét mutatta. Ki kellett szabadítani az iskolát egy holt nyelv halálos öleléséből. Meg kellett győzni a közvéleményt róla, milyen ésszerűtlen dolgot művel az iskola, mikor elhanyagolja az anyai nyelvet egy holt nyelv kedvéért, s mikor egész tanulmányi rendjét s minden munkáját arra a lehetetlen célra teszi fel, hogy a napról napra bővülő tudományos ismeretek elhanyagolásával csupán egy oly nyelvet sajátítson el, melynek a műveltség megszerzésében szép múltja van ugyan, de jövője annál kétségesebb. Az iskolának nemcsak célja a latin nyelv elsajátítása, hanem a célhoz vezető eszköz is a latin. Senki nagyobb készséggel nem fogott a képtelen állapot megváltoztatásához és megjavításához, mint Brassai. Már 1837-ben, tehát tanárrá választása idejében cikksorozatot írt a nyelvtanulásról.² Ebben a cikksorozatban egészen meglepően új gondolatokkal találkozunk, olyanokkal, amilyeneket az akkori irodalomban hiába keresünk, s amelyek még a mai haladottabb nyelvtudomány korában is figyelemreméltóak. Abból indul ki, hogy sokan vannak, akik azt óhajtanák, hogy csak egy nyelv volna a világon. Az eszperantó vagy más világnyelv gondolata – úgy látszik – már akkor élt a lelkekben. A nyelvek különféleségét úgy magyarázza, mint sokkal később utána Brugmann és Leskien. Ez a különféleség „nem némi elszigetelt, történetes tervet (tény), hanem a testi és szellemi természet sok más, első tekintetre mind fel nem vehető jelenségeivel egy közös törvény láthatatlan láncja által összefügg.” A nyelv a legszorosabb viszonyban áll az ember életművével. Ennek a kifejtésére pedig a föld, a klíma és más természeti körülmények a leghatósabb befolyással vannak. Ezen határozzák meg a népek „temperamentumát s ezzel a népek karakterét.” Ezek ellen csak bizonyos pontig küzdhet a szellemi erő. A nemzeti karakter viszont hatván a nyelvre, világos, hogy „abban eredetileg és némileg örökösen különbözésnek kell lenni.” A grönlandi szükségképpen más nyelvet teremtett, mint az örökös nyárban élő arab, s ez ismét mást, mint a Theokritos pásztorai. Aki tehát egy nyelvet óhajt, az azt kívánja, amit az a botanikus, ki azt szeretné, hogy körülötte egy mérföldnyire, sőt mindenütt az egész szárazon az Alpok, és a fagyos zóna örökös havaitól táplált szegény kötő (saxifraga), és az olasz nap tiszta fényétől ragyogó színekkel emaillozott amaryllisek, az izlandi moh, és az egyenlítőnél függős sugarak által cukorra főzött ananász, a Libánusnak cedrusa és a kősziklának izsópja mind együtt teremjenek: azaz „aki következményt akarna ok nélkül.”

¹ Forrás: Gál Kelemen: Brassai Sámuel. Nyelvtanulás és nyelvtanítás. Keresztény Magvető, 1927.

² Nemzeti Társalkodó.

Most áttér a nyelvtanulás kötelességének és hasznának, az azzal járó szellemi gyönyörűségnek fejtegetésére. Ezek a gondolatok nekünk nem újak, de annak a kornak bizony újak és meglepőek voltak. Kis nemzet fiainak nagy nemzetek nyelvét megtanulni, s ezúton magasabb műveltségre szert tenni, „önhaszon által parancsolt kötelesség.” Mert a nyelvtanulás elkerülhetetlen eszköz „az észtehetségek kifejtésére, még pedig azért, amiért Goethe minden grammatikát megutált: mivel kivételek vannak benne, mert törvényei nem általános érvényűek, mint a matematikáé s így a matematika feszes igazságairól átmenetet képeznek az életre.” Alkalmazásukban több a szabadság, de „éppen ezért nagyobb óvakodást és mintegy több szellemet kívánnak.”

Szükséges a nyelvtanulás azért is, hogy „izlésünket míveljük és többoldalasítsuk.” A klasszikus nyelvek mellett és ellen való harc külföldön már akkor megkezdődött. Az ellenzőknek arra a megjegyzésére, hogy a régi nyelvek tanulása közben „visszás eszméket” kap a tanuló, azt feleli, hogy a 18. száz év egész francia irodalmát is lehetne „minden erkölcsiség alattomos és nyilvános felforgatása” vádjával illetni. Sőt a Bibliában is találni helyeket, „melyek a józan erkölcsiség általános fogataival is ellenkezni látszanak.” Ezért tiltsuk el a francia nyelv tanulását, s a biblia olvasását?

És végül a szellemi gyönyörűségről beszél, melyek a nyelvtanulással szerezhetők. Milyen elragadtatással szól e gyönyörökről! A tudásvágy szakadatlan sarkalásai, s ennek ismételt kielégítése olyan gyönyörűséggel jár, mint a Montblankra³ igyekezőnek minden elért „csúp”, mely egy újabb s magasabbra és szebbre ad kilátást. A tanulásban is minden nehézség áthágása ismételt kellemes érzéssel jutalmaz. S ettől az értelmi gyönyörűségtől fosztaná meg az emberiséget az, aki egy nyelvet akarna. „Egy újnemű” Pandora szelencéje, melyből a tudás egyszerre az egész emberiségre kiterjedvén, ezerszerre gyászosabb ajándék lenne, mint ama hajdani és egyszerre bedugná az értelmi gyönyörök forrásait. És érdekes, hogy Brassai értékesebbnek tartja egy nemzet szellemi életének olvasás, tehát irodalma, mint utazás útján való megismerését. Ha választani lehetne a kettő közül, tétovázás nélkül az elsőt választaná.

Brassai szót ejt a nyelvek ún. formagazdagságáról is, s olyan időben, mikor az egész nyelvészvilág az ellenkezőt hirdette, ő kimondja, hogy ez a gazdagság tulajdonképpen szegénységet és fejletlenséget jelent. Mert a nyelv fejlődése a formák egyszerűsége irányában halad. A bámulandó grammatikai alkotású szanszkrit 16 ejtésével, s ki tudja hány számával s idejével stb. nem alkalmasabb a legkényesebb, filozófiai tárgyak kifejtésére, mint a nagy egyszerűségű, alig hajtogatható angol nyelv, és a görögnek a műszavak alkotásai nagy könnyűsége nem mesterséges szerkezetén, hanem szavai s szótörzsei erőtlen összerakásán alapul. Ez a gazdagság tehát csak „látszatos tökély.” A nyelvek formagazdagságára később is ismételten kitér hasonló felfogással, s ugyanígy foglalkozik a görög nyelv ama kiváló jelességével, hogy összetett szavakat könnyen alkot, és a magyar nyelvnek arra való majdnem teljes alkalmatlanságával.

De a nyelvek különféleségének hátránya is van. Egyik az, hogy a népek érintkezésének „legóriásabb gátja.” És itt természetesen adódik annak a fejtegetése, hogy mi a kötelessége e tekintetben a kisebb nemzeteknek s iskoláknak. Az ész fejlesztésére legalkalmasabb eszköz a matematika és a grammatika. Utóbbi „csaknem alkalmasabb” a már érintett tulajdonságnál fogva. E tárgyaknál a tanuló „félúton elünkbe jő”, holott a természeti és erkölcsi tudományok tételeinek felfogására még nem érett. De nálunk az a képtelenség történik, hogy „nem tudott nyelvet egyszerre szintoly ismeretlen szabályokkal tanítanak.” Józan nevelési elveknek megfelelően előbb az anyai nyelvet kellene tanítani, s az így elsajátított szabályoknak könnyű lesz alárendelni egy második idegen nyelv adatait.

³ Mont Blanc-ra.

Brassai nem elfogult a klasszikus nyelvekkel szemben. Az anyai és az európai modern nyelvek helyes tanításáról éppen azokat az előnyöket várja az elme művelésére, az ész fejtésére, melyeket a humanisták a klasszikusoktól várnak és nyernek.⁴

Brassai iskolai reformja hozta magával a nyelvtanítás módszerével való tüzetes foglalkozását. Iskolai reformja az anyai nyelvet juttatta ugyan jogaihoz, de indító erejét és bizonyító érveit a nyelvtanításnak abban a korban használt ferde és természetellenes módszeréből vette. Az a néhány nyelvtan ('Okszerű Vezér', 'Ingyentanító francia nyelvmester', 'Latin hajtogatás'), mely a tantervreform ideges és nyugtalan levegőjű korszakában született, nem olyan kézikönyv, amilyenek a középiskolai törvény után százával teremtek, hanem a nyelvnek alkatába és szellemébe Röntgen-sugarakkal mélyen belátó szellem termékei, melyekhez hasonlót sem akkor, sem később, sem nálunk, sem külföldön nem találunk. Nyelvtanai minden ízükben, minden tételükben a saját maga lábán, saját maga által talált úton járó eredeti szellem alkotásai, melyek meglepnek a megszokottól eltérő rendjükkel, újságukkal, és bámulatra ragadnak új tanításaikkal. Sokszor mosolygásra is indítanak tanítót és tanulót kézen vezető, bőbeszédű útmutatásaikkal. De állandóan lekötnek a módszer és a gondolatfűzés soha nem hibázó következetességével. Eredetiségét maga is minden alkalommal hangsúlyozza, s csak szánakozni tud olyan állításon, hogy a „jelenkori tanirodalomban nincs eredeti mű” (Módszer III. 36. old.). Igenis, hangsúlyozza, „igényt tart az eredetiségre” nemcsak a módszerre vonatkozó fejtegetéseiben, hanem nyelvtanaiban is. 1872-ben kiadott kis füzetében figyelmezteti a tanárt, hogy „némi szokatlanságokat, hogy nem mondjam: újságokat” fog találni benne, s gúnyosan teszi hozzá: ha ezeket németből fordította volna, térdet s fejet hajtana előtte a nyelvészek tábora, de minthogy szerencsétlenségükre magyar találmányok, engedélyt kell kunyerálni maguknak az életre.

Brassai a nyelvtanítás reformját 1845-ben megjelent 'Okszerű Vezér'-ével kezdte. Az idő- és erőmegtakarítás elve vezette arra, hogy a nyelvtanítás módszerével foglalkozzék. A régi iskola egész idejét és erejét a latin tanítására fordította. De jött az új kor a megtanulni való ismeretek egész tengerével, s erre nem volt elég idő. Gondolkozni kellett tehát új, ésszerű módszeren, mellyel rövidebb idő alatt lehetne nyelveket tanulni, hogy idő maradjon a reális ismeretek megszerzésére is. „Kissé szokatlan módszerét – mondja az Okszerű Vezérről – nem szeszély vagy eredetiségen kapkodás teremtette, hanem maga a természet sugallta és 25 évi tanulmányozás és tapasztalás diktálta azt.” Később, 1862-ben francia nyelvtanáért vív elvesztett harcot a meg nem értés miatt. A módszerről szóló első értekezésében⁵ mondja: „a nyelvtanítás a módszer tökélyeinek legteljesebb képviselője.” A módszerről értekezik ugyan, de a nyelvtanítás siralmas állapota indítja írásra, s ezt akarja szüntelen agitációjával és figyelmeztetéseivel tökéletesíteni. Ez fekszik a szívéen, mert „minden oktatások őszonyja: a nyelv, amely minden korok és nemzetiségek iskoláinak soha ki nem mondott főtárgya volt.” Erre a kérdésre később is visszatér. 1882-ben német nyelven külföld elé viszi nyelvtanítási reformját,⁶ nemcsak azért, mert erősen meg volt győződve elvei helyességéről, hanem azért is, mert ezekben az években a külföldön egy olyan mozgalom keletkezett, amely az ő tanításait, mely nálunk a pusztában elhangzó szavak maradtak, meglepő módon igazolták. A nyelvtanítás külföldön is a régen kitaposott úton folyt, s ugyanolyan sikertelenségbe vészett. Németországban 1881-ben W. Viëtor indítja meg a reformmozgalmat.⁷ Az a meggyőződés adta a kezébe a tollat, hogy a nyelvtanítás hamis úton jár. Idézi Brassai asztalosinasra vonatkozó hasonlatát, s állítja, mint Brassai is, hogy a nyelvtanítás még nem haladott túl Donatuson. Szavakat tanítunk könyv nélkül, pedig a nyelv nem szavakból, hanem

⁴ A módszer és némi alkalmazásai III. 26. old.

⁵ A módszerről I. Mit tanítsunk? 1867. Módszer és némi alkalmazásai II–III. Értekezés. 1869. Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből I. Kt.

⁶ Die Reform des Sprachunterrichts in Europa. Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok.

⁷ Der Sprachunterricht muss umkehren. 2. kiad. Heilbronn, 1886.

mondatokból áll. Amint Brassai Sayce-szel egyidőben már 20 év óta hirdeti. Szavak és szabályok könyv nélkül tanítása „nyelvi büntény”, melyet a pedagógia és lélektan fóruma teljesen el kell hogy ítéljen. A tanuló 6 vagy éppen 9 évig törte a latin és görög nyelv héját, s aztán elhagyja az iskolát anélkül, hogy magját megízlelte volna. Végül derengeni kezd. Hangzik a jelszó: halál a szabályokra, a tanítás súlypontja essék az olvasmányokra! A közvélemény felfigyelt az új hangokra. A reform átcsapott Franciaországba és Angliába. A nyelvtanítás módszerének újjátására társaságok alakultak. Franciaországban Gouin egy új nyelvtanítási módszer alapelveit fejtette ki.⁸ Ez a könyv adott alkalmat Brassainak, hogy az ő gondolatait a külfölddel ismertesse. Bántotta őt, hogy Gouin eszméi általános feltűnést keltenek, s az ő eszméi nyelvtanaiba el vannak temetve. Kritikai szemlét tart a nyelvtanítás eddig használt módszerei felett. Donatusnál kezd, s Gouinnal végzi. Donatus módszere a következőkben foglalható össze: a beszéd mondatokból áll, a mondat szavakból, a szavak betűkből. A nyelvnek legegyszerűbb elemei tehát a betűk. A tanítást a betűkön kell kezdeni. Megszámolják őket, csoportosítják, felosztják különböző osztályokba, rendreveszik hangtani sajátságait és változásait. Ezután jönnek a szavak számos fő- és alosztályaikkal. A szóképzés után jön a mondat, s végül a prosoida és metrika. Jól átgondolt és pontosan keresztülhajtott rendszere egy olyan nyelv elemeinek, melyet – már ismerünk, mondja Brassai, csak egy baja van: mint tanító módszer teljesen elhibázott és elvetendő. Miért? Donatus úgy jár el, mint az az asztalosmester, aki inasát megtanítja a feldolgozandó fafajtákra, szerszámokra, anyagokra elméletileg anélkül, hogy az inas maga egyetlen vágást is tett volna a késsel, gyaluval, lyukat fűrt volna a fűrővel, szóval anélkül, hogy a megtanult szerszámok használatát csak meg is kísérelte volna. Ilyen eljárással – kérdi Brassai – tett-e az inas csak egyetlen lépést is az asztalos mesterség megtanulásában? Hogy e módszerrel sokan megtanulták a klasszikus nyelveket? Megengedi, hogy tanulták, de nem tanulták meg; s a kiváló nyelvérzékűek nem e módszer segítségével, hanem – ellenére tanulták meg. Minden felszabadult suszterlegény el tud készíteni rendesen egy lábbelit. De hány érettségiző tud nyolcévi tanulás után egy klasszikus szerzőt ad aperturam lefordítani, hogy nem is szólva arról, hogy egy korrekt görög vagy latin fogalmazványt tudjon írni? Bizony „szemfényvesztés” ez, mely már másfél ezer év óta tart! Új ösvényen jár Meidinger (1783), ki a francia főneveket még ragozza ugyan, de – s ebben áll újjátása – a szabályokat németből fordítandó mondatokra gyakorolja. Kühner ezt a módszert alkalmazta a klasszikus nyelvekre. Egy másik újítás volt az interlineáris fordítás, melynek Brassai elismeri azt az előnyét, hogy feleslegessé teszi (?) a gyötrelmes szótanulást, és betekintést enged a nyelv mondattani szerkezetébe, de kiemeli azt a hátrányát, hogy lehetetlenné teszi az elmélet és gyakorlat összekapcsolását. Jacotot híres módszerében semmi kifogásolni valót nem talál, de keresztülvitelének a tanító képességei állnak útjába. Olyan szellemi élénkséget, az egész és részei gyors áttekintését, kombináló készséget, beszédbeli könnyűséget és biztonságot követel, hogy tanítóknak ritkán található együtt. Jacotot halála után iskolája emiatt hanyatlott alá. Hasonló szellemben bírálja a nyelvtanítás módszerét a módszerről szóló értekezés III. részének 8. lapján, hol a Toussaint–Langenscheidt-féle módszert egyenesen humbugnak nevezi. Ezután Gouin módszerét elemzi, s elveit következőleg foglalja össze:

1. A nyelvtanító okuljon a gyermek nyelvtanulását illető megfigyelésektől, s ezekből vezettesse magát.
2. A szóalakok ne önmagukból, hanem a mondatból taníttassanak.
3. A mondatok tartalmazzanak konkrét gondolatokat, biztos és könnyen felkelthető képzeteket.
4. A mondat főrésze az ige, s az összes többi mondatrészeket reá kell vonatkoztatni.

⁸ Exposé d'une nouvelle méthode linguistique. L'art d'enseigner et d'étudier les langues. Paris, 1880.

5. Az ige által kifejezett cselekményeknek időjellegét is gondos figyelemben kell részesíteni.

6. A szerkezet az alapul vett mondatokból természetesen és fesztelenül folyik.

7. A fül a legfontosabb, leghatásosabb és minden más eszköz előtt használandó közvetítő szerve a nyelvtanításnak.

Mindezek az elvek Brassai szerint is megdönthetetlenek. De „valójában mi is új ebben a dologban?” Most összefoglalja saját elveit, melyek „nem ad hoc találtattak ki, hanem már régen alkalmazást nyertek két nyelvtanában.” Ezek:

1. Nyelvet és annak grammatikáját tanítani két teljesen különböző dolog.
2. A helyes nyelvtanítás nyelvtényeket nyújt, s indukció útján a tanulókkal az ismeretek analógiájára szerkeszteti a mondatokat.
3. Minden nyelvben az igazi élő egyének a mondatok. Ezért:
4. a szó- és mondatalakok sohasem izolálva mutatandók be, hanem mindig teljes mondatokban.
5. Minden szó- vagy mondatformának eleinte egy-egy mondatgyűjteményt (gyakorlat) kell szánni, később több rokonalak dolgozható fel.
6. A gyakorlatok teljes sorozata a nyelv összes formáit kimeríti.
7. Az alakok sorrendjében a lényegesek és egyszerűbbek megelőzik a kevésbé lényegeseket és összetettebbeket.
8. Az ige legegyszerűbb és legfüggetlenebb alakjával kell kezdeni.
9. A mondat tagjainak sorrendjét az ígéhez való szorosabb vagy lazább kapcsolat határozza meg.
10. Minden gyakorlatban az új formán kívül csak az eddig tanultak használhatók fel, később tanítandó szóalak sohasem.

Szándékában volt, hogy módszerét összevesse a többiekével, különösen Gouinéval. De eláll tőle, mert „módszere felel maga magáért.” Német nyelvtanában „következetes kivitelben áll rendelkezésre.” A 'Módszer' III. részében ez elvek alapján szerkesztett nyelvtan alapvonalait adja.

Brassai nyelvtanítási reformjával dr. Kaiblinger Fülöp⁹ és dr. Philipp Kálmán¹⁰ foglalkoztak. Kaiblinger közli a nyelvtanulásról és nyelvtanításról szóló értekezéseit bő kivonatban, összehasonlítja ez utóbbi „ez eszmékben gazdag értekezést” egynéhány pontban azzal a reformmal, melynek „egyik megindítójaként” tekinti Brassait. Egyik pont a kiejtés. Brassai már 1845-ben az 'Okszerű Vezérben' kimondja: „egy nyelv sajátos hangjait s accentusát más nyelv betűivel megértetni vagy tanítani akarni sikertelen fáradság.” Francia nyelvtanában nem a betűk neveivel, hanem a hangokkal kezdi, s követeli az összetartozó szólamok egyfolytában való olvasását. „Nagy bölcsességről tanúskodik ez oly időben, mikor a kiejtésbeli nüanszokat még nem figyelték meg”, mondja Kaiblinger. Az összefüggésből való szótanulást a direkt módszer hozta magával, de Brassai már francia nyelvtanában figyelmeztet: „minden szót csupán csak mondatba foglalva ismer meg a tanuló!” A gyakorlatok alatti szótárcákat nem kell előre betanulni, hanem magát a gyakorlatot kezdi olvasni a tanuló. Brassainál magánál is haladás ez, mert 'Okszerű Vezér'-ében még azt a tanácsot adja, hogy a szavakat a gyakorlat előtt tanulja meg a tanuló. A direkt módszer egyik legeltérőbb és legtermékenyebb vonása a nyelvtannak induktív alapokra való helyezése. Nem hiába hirdette Brassai, hogy a nyelvészet induktív tudomány. Nyelvtanaiban nem szóalakokat, paradigmákat ad a tanuló elé, hanem a mondatbeli értelmükből kiindulva egyenként tanultatja

⁹ Brassai Sámuel nyelvtanítási reformja. Budapest, IV. ker. községi főreálisk. 1909/10. évi Értesítője. 3–47. old.

¹⁰ A direkt módszer. Budapest, 1911.

meg az alakokat. A kész alakok olyan formát tesznek a gyermek eszének, mint mikor a Clarencei herceget malaga borba fullasztották ellenei. A direkt módszernek legnagyobb sikerű eszközét, a beszédgyakorlatokat „nála találjuk először tudatos és rendszeres szerepben.” De a szertelen kérdezési roham közepette helyes, ha eszünkbe vesszük, amire ő figyelmeztet, hogy a memorizált szövegen való kérdezés értéktelen, ha rendszertelenül s anticipálva kérdezzünk.

Philipp Kálmán szégyennel és szomorúan állapítja meg, hogy a nyelvmetodisták „külföldön approbált eszmék, igazságok ismertetésére és terjesztésére nem egyszer egész életet fordítanak, de a magunkról nem tudunk, vagy ami még rosszabb, nem is akarunk tudni.” A nyelvtanítási reformmozgalom „tulajdonképpen magyar elme dicsősége”, mert Brassai foglalkozott „amely mélyen, olyan meggyőzően” a reform széleskörű megindítása előtt a nyelvtanítás reformjával. Még legsújtóbb ránk nézve, hogy a külföldön tudtak róla.” Brassai eszméi a magyar módszertan történetében mindenkorra elsőrangú helyet fognak elfoglalni. „Kis nemzetbeliek nagyok tragikus sorsa érte Brassait, kinek prioritását a nyelvtanítási reform megindító munkájában fenn kell tartanunk.” Tanai annyira mélyek, annyira alapvetők, hogy még ma is megállják helyüket, s ma is sokat tanulhatunk belőlük. Ma mindenki ismeri a direkt módszert. Franciaország 1902-ben kötelezővé tette az új nyelvtanítási módszert iskoláiban. Azóta nálunk is alkalmazást nyert a direkt módszer, „méthode maternelle” név alatt. De nálunk még ma is kevesen tudják, hogy Brassai 40–50 évet megelőzőleg hirdette azokat az elveket, melyeket ez az új tanítási módszer alkalmaz. Brassait minden eddigi nyelvtanoktól eltérő eredeti nyelvtanai szerkesztésére az a lényeges nyelvtudományi felfogása vezette, hogy a nyelvbeli egyén nem a szó, hanem a mondat. Ez az a tétel, melyet még Hunfalvyval szemben is vitatnia kellett. Az eddigi grammatikák nem nyelvtanok, hanem betűtanok voltak. Ezek pedig csak már tudott nyelv elemzésére megfelelő eszközök. A mondat egyéniségét, függetlenségét elvitatni nem lehet. A mondat teljes értelmű egész. A szó mindig csak tagja a mondatnak, csak abban nyeri helyes értelmét. A nyelvtanírók még a szintaxisban sem tudtak eddig a mondat grammatikai fogalmára emelkedni, s ez az oka, hogy csak szóalakokat adnak, mégpedig nem „egyszer-egyet”, hanem garmadával úgy, hogy „strucgyomor és marhabendő kellene ilyes táplálék megemésztésére.”¹¹ Brassai ritka példáját nyújtja nyelvtanaiban annak, hogy nyelvtudományi nézeteit és tételeit milyen következetesen és kivételt nem ismerő módon alkalmazza a gyakorlatban. E tekintetben egyedül áll a magyar nyelvészet történetében. Ő sohasem anticipál, soha az „egyszer-egyet” módszertani elvét meg nem sérti, ő soha nem-igazságot nem tanít. Hányszor hibáznak a nyelvtanírók ez ellen az elv ellen: tanítsunk igazságot, és semmit se tanítsunk, ami nem igazság. Pedig ilyen nem-igazságok száma légió. Ilyen pl. az ún. „hangoztató módszer”, melynek már a neve is hazugság. Ilyen „ingyen valótlanág” az a tanítás, hogy az l, m, n, r betűk azért folyékonyak (liquidae), mert más betűkhöz könnyen simulnak. Ilyen a latinnak az a koncencionális kimondása, melyben az akcentusról való tant átviszik a kvantitásra. Ilyen az, hogy a második deklinációra tartozó főnevek us, er, ir, ur, um végződésűek, hol a törzset és ragot nem különböztetik meg. Holott az igazság az, hogy némely er végződésű törzsek nem kapnak ragot a nominativusban. Olyan ez, mintha a természetrajz e helyett: „a majmok részint farkasok, részint farkatlanok”, így fejezné ki magát: „a majmok részint farkban, részint farban végződnek.”¹²

És emlékeztet, hogy Brassait tulajdonképpen a nyelvtanítás terén tapasztalt sok visszasság és ferdeség vitte módszertani értekezései megírására. Ezek szerezték meg számára az első magyar metodológus nevét és dicsőségét, aminek Felméri teljes joggal nevezte.

¹¹ A módszerről II. 19–21. old.

¹² A módszerről II. 34–41. old.